

ב"ה טוב טעם ודעת למדני (טו"ד) כי במצוותך האמנותי – תהלים ק"ט, שם: טעמי המקרא והתורה שבעל פה, התשע"ט; תפצית התשע"ט: אתנח, סלוק – סוף-פסוק (נקראים קיסרים ותפקידם) – להגביל: מונח – רבוי; מהפך פשטא – מוציא ממשפט; מרכא – מאריך, רבוי; דרנא – מצרף; תביר – מחלק, ממעט, לא ממש; טפחא – טרחא – שני משמעות, רבוי מתפשט; מרכא טפחא – קב' שעשויה לגדול, יתור לרבות, מכל מקום; דרנא תביר טפחא – קבוצה עם הלכה שוה לפרטיה; מרכא תביר טפחא – קבוצה עם הלכה לא שוה לפרטיה; תביר מרכא טפחא – קבוצה שההלכה חלה רק על חלק מפרטיה; מקף – בד"כ בורר לימוד אחד מרב אפשרויות; פסק ו – סדור שנחלק, השלם והחלק נדרשים; זרקא סגול – מוסיף מהענין על הענין או גורע ממנו; פשטא – פשוט, 1; זקף-קטן – 2; זקף-גדול – 3; רביע – 4; מונח רביע – לפחות 4; ... זקף-קטן ... זקף-קטן בחצי פסוק – ה'קש; השלישיה: (קדמא – סדר קדימות; אזלא = גרש = גרש"ם – יוצא מהענין; קדמא ואזלא – מלמד, רמז לכלל ופרט, רבוי מיעוט) דרוש בפסוק בכעין חלק מ"ג מידות דר' ישמעאל; תלישא-קטנא = תרסא – דרוש בפסוק שעור, מחיצה, עקירה, שגגה = שכחה, תלישא-גדולה = תלשא – דרוש בפסוק ולפניו שעור מחיצה, עמירה, שגגה = שכחה; פה – דרוש מהפסוק רציו לנשוא אחר בהלכה:

[בבלי ברכות ד, ב] ... אמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת, מצוה לקרותו על מטתו. אמר רבי יוסי: מאי קרא – (תה' ד, ה) רְגֵזוּ וְאַל-תִּחַטְּאוּ אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם עַל-מִשְׁכַּבְכֶּם וְדַמּוּ סֵלָה: [רש"י ברכות ד, ב] (תה' ד, ה) אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם - אמרו מה שכתוב (דב' וא' ו, ו) עַל-לִבְכֶּךָ, (תה' ד, ה) עַל-מִשְׁכַּבְכֶּם, שנאמר (דב' וא' ו, ו) וּבִשְׁכַבְתֶּם. (תה' ד, ה) וְדַמּוּ - בשינה אחרי כן. (דב' וא' ו, ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצוּנָה הַיּוֹם עַל-לִבְכֶּךָ: (דב' וא' ו, ו) וְשִׁנְתֶּם לְבַיְתְּךָ וְדַפְרֶת בָּם פֶּשֶׁתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִחְתֶּךָ בְּדֶרֶךְ וּבִשְׁכַבְתֶּךָ וּבְקִימָךְ: אמר רב נחמן: [בבלי ברכות ה, א] אם תלמיד חכם הוא אין צריך. אמר אב"י: אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי, כגון בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת. אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, (טט: ארבעה שלבים מרומזים בטעם רביע של (תה' ד, ה) רְגֵזוּ) שנאמר (תה' ד, ה) רְגֵזוּ וְאַל-תִּחַטְּאוּ. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: עַל-מִשְׁכַּבְכֶּם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: וְדַמּוּ סֵלָה. (תה' ד, ה) רְגֵזוּ וְאַל-תִּחַטְּאוּ אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם עַל-מִשְׁכַּבְכֶּם וְדַמּוּ סֵלָה: (תה' ד, ה) רְגֵזוּ - רביע, ארבעה שלבים בהרגוז יצר טוב על יצר רע כנדרש ב-[בבלי ברכות ה, א], עוצר בינוני – ענין לעצמו (תה' ד, ה) וְאַל-תִּחַטְּאוּ – מקף בורר במשמעות "אל-תחטאו" [מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) ט מזמור ד] (תה' ד, ה) רְגֵזוּ וְאַל-תִּחַטְּאוּ אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם. אמר דוד לישראל עד מתי אתם חוטאים ומתרגזים ואומרים פסול הוא, מרות המואביה הוא בא, אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם עַל-מִשְׁכַּבְכֶּם וְדַמּוּ סֵלָה: אמר ר' אחא ארגיז את יצרך ואל יחטיאך, [ורבנן אמרי אכחיש יצרך ואל יחטיאך שלא תבא לידי חטא]. [רות רבה (לרנר) פרשה ח, א] ר' יעקב בר אבינא אמר, ארגיז יצרך ואל תחטא. ורבנן אמרין, אכעיס יצרך ולא תחטא. [פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא כד – שובה ד] ר' יעקב בר אבינא אמר ארגז יצרך ואל יחטיאך, ורבנן אמרין אכעיס יצרך ואל תבא לידי חטא. [שכל טוב (בובר) שמות פרשת בשלח ט, יד] ... אין רוגז אלא באדם שכועס ומנאץ בדברים, ... וראיה לדבר ויקלל מתרגמינן וארגיז, [אוצר מדרשים (אייזנשטיין) עולם קטן ע' 406] אומר (תה' ד, ה) רְגֵזוּ וְאַל-תִּחַטְּאוּ, ואין רוגז אלא סער שנאמר המרגיז ארץ ממקומה. סיכום: (תה' ד, ה) וְאַל-תִּחַטְּאוּ – מקף בורר (משמע א כמאמר דוד על עצמו) – אל תעברו על לשון הרע או מוציא שם רע (משמע ב) תתרחקו מיצר הרע בדרכים שונות. כאן לכל משמעות יש לימוד לענינו. (תה' ד, ה) וְאַל-תִּחַטְּאוּ – טעם עולה ויורד שהוא עוצר חזק, בפסוק זה בא במקום אתנח שאינו בפסוק. (בפסוק עם אתנח עשוי להיות לו תפקיד הדומה לזרקא סגול בכ"א ספרים). כאן תפקיד הטעם להגביל. אפשר שכאן שם הטעם מרמז לעליית היצר הטוב וירידת היצר הרע, בשתי המשמעויות שמצאנו. (תה' ד, ה) אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם – [פני משה ירושלמי ברכות פ"א, ה"א (וילנה ו, א)] זהו ק"ש שצריך כוונת הלב וסמך ליה (תה' ד, ה) עַל-מִשְׁכַּבְכֶּם: (תה' ד, ה) אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם – מונח דחי, כעין מרכא טפחא בכ"א ספרים, בתפקיד כעין קבוצת פרטים העשויה להתרחב, [רש"י ברכות ד, ב] (תה' ד, ה) אִמְרוּ בְּלִבְכֶּם - אמרו מה שכתוב (דב' וא' ו, ו) עַל-לִבְכֶּךָ, טט: זאת קריאת שמע, מצוה [רמב"ם תפילה ונשיאת כפים פ"ז, ה"ב] וקורא פרשה א ראשונה מקריאת שמע (ו/א) קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואחר כך יישן (תה' ד, ה) עַל-מִשְׁכַּבְכֶּם – מקף בורר בין משכב שבו אומר ק"ש עליו, לפניו, ובין משכב שאינו אומר. רביע, כעין ארבעה דברים, אפשר לגבי משכב שיאמר עליו ק"ש. ארבעה דברים שהם המעט שיאמר לפני שינת לילה. או כנאמר ב-[ש"ע או"ח רלט, ס"א] שק"ש על המיטה תהיה סמוך לשינה, אחרי ק"ש על המיטה אין אוכלים ושותים ולא מדברים (תה' ד, ה) וְדַמּוּ - מונח כעין מרכא לפני סלוק בכ"א ספרים כי לפני סלוק, מרבה, כגון האמור ב-[ש"ע או"ח רלט, ס"א] ואם קרא ק"ש ולא יוכל לישן מיד, אז (ז ו ה) ב' ה' חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה (תה' ד, ה) סֵלָה: - סלוק מגביל. [מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) ט מזמור ד] מהו וְדַמּוּ סֵלָה, אמר ר' יודן ובלבד שתידום מאותה עבירה שבידך,

מצוה [רמב"ם תפילה ונשיאת כפים פ"ז, ה"ב] וקורא פרשה א ראשונה מקריאת שמע ב וישן ואפילו אשתו ישנה עמו (קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואחר כך יישן). ג שינה קורא אפילו פסוק ראשון או פסוקי רחמים ד ואחר כך יישן. מצוה [ש"ע או"ח הלכות קריאת שמע ותפילה של ערבית ס' רלט, ס"א] א' קורא על מטתו (א) א [א] א' {א} פרשה ראשונה של שמע (דברים ו, ד - ט) (ב) ב ומברך: [ב] א [ב] ב' {ב} המפיל חבלי שינה על עיני וכו'. הגה: יקרא קריאת שמע * (ג) א סמוך למטתו, ואין אוכלים ושותים ולא מדברים (ד) אחר קריאת שמע שעל מטתו, אלא (ה) ד ג' {ג} יישן מיד, שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודממו סלה (תהלים ד, ה) (כל בו ורוקח ורבינו ירוחם ג"כ ח"ב), ועיין לעיל סימן ס"ג אי מותר לקרות (ו) ה [ד] כשהוא ד' {שוכב; ואם קרא ק"ש ולא יוכל לישן מיד, אז (ז ו ה) ב' ה' חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו (הגהות מיימוני פ"ז); * (ח) [ב] ו [ג] ג' ואין מברכין על ק"ש של ערבית. (הגהות מיימוני פ"ז וב"י בשם תוס' פ' כל הבשר). (ט) ד' ואומר: ז יושב ו' {בסתר עליון (תהלים צא, א - טז) ואומר: ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה (תהלים ג, ב - ט) ואומר: ב"ה = ברוך ה' = כיום ב"ה = ברוך ה' = בלילה ברוך ה' בשכבנו ברוך ה' בקומנו, ויאמר ה' אל השטן יגער ה' כך השטן וכו' (זכריה ג, ב) ה' שומרך וכו' מעתה ועד עולם (תהלים קכא, ה - ח) בידך אפקיד רוחי וכו' (תהלים לא, ו) יברכך ה' וכו', עד וישם לך שלום (במדבר ו, כב - כז) א' ואומר: השכיבנו עד סמוך לחתימה.